

Hanna Hagmark

MERIMIESTEN VAIMOT

ja heidän avioliittonsa 1900-luvun Ahvenanmaalla

Merihistoria yhdistetään tavallisesti “rautaisiin miehiin ja puisiin laivoihin” – tai ainakin miehiin ja laivoihin. Tämän artikkelin tarkoituksena on kuitenkin tuoda kuuluviin merellisten naisten oma ääni ja heidän omat elämäntarinansa. Käsite “merelliset naiset” on tietysti hyvin laaja. Se sisältää kaikki naiset, joiden elämään meri vaikuttaa; naiset, jotka työskentelevät eri alusten miehistöissä tai mereen liittyvien teollisuudenalojen palveluksessa maissa; lisäksi vielä kalastajien, merimiesten tai merestä muutoin elantonsa saavien miesten äidit, vaimot ja tyttäret. Keskityn seuraavassa nimenomaan merimiesten vaimoihin ja heidän kokemuksiinsa merellisestä elämästä.¹

Merelliset naiset tutkimuksen kohteena

Koska miehillä on merellisissä elinkeinoissa hyvin hallitseva rooli, on tuskin yllättävää, että useimmat merihistorian tutkimukset keskittyvät merenkulun talouteen ja rakenteisiin sekä miehiin, jotka tekivät töitä merellä tai satamissa, laivanvarustajina, laivanrakentajina, laivameklareina tai -agentteina. On kuitenkin tärkeää tutkia myös naisten roolia, jotta voisimme paremmin ymmärtää merellisten yhteisöjen elämän kokonaisuutta. Merihistorian tutkimuskentässä merelliset naiset ovat joutuneet odottamaan vuoroaan aivan viime vuosiin saakka, vaikka meri vaikuttikin heidän elämäänsä yhtä paljon – joskin eri tavalla – kuin “merellisten miesten” elämään. Nykyisin tilanne on jo muuttumassa, ja 1980-luvulta lähtien tutkijat ovat alkaneet kiinnostua gender-kysymyksistä merellisissä ympäristöissä. Tutkimuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi miesten ja

naisten välinen työnjako merillä ja rannikkoalueilla sekä merenkulkijoiden avioliitot ja perhe-elämä.²

Merellisten naisten arjen tutkiminen ei välttämättä ole helppoa. Tutkijan on käytettävä hyväkseen vaihtoehtoisia lähteitä, esimerkiksi suullista muistitietoa ja elämäntarinoita, koska viranomaislähteistä ei juurikaan löydy relevanttia aineistoa. Kaunokirjallisuus, elämäkerrat, yksityinen kirjeenvaihto ja päiväkirjat ovat kaikki avuksi merellisten naisten elämän tutkimisessa.³ Norjalainen tutkija Brit Berggreen onkin todennut, että koska merihistorian perinne on niin vahvasti miehinen, ”tutkijan täytyy retkeillä sellaisten muiden tieteenalojen alueille, jotka suuntautuvat spesifimmin kaunokirjallisuuteen, kuviin, yleisiin arkistoihin, kansanperinteeseen ja suulliseen historiaan.”⁴

Merellinen avioliitto

Merellinen avioliitto poikkeaa monin tavoin ”tavallisesta” maissaeletystä avioliitosta ja on juuri siksi erityisen kiinnostava tutkimuskohde. Merellistä liittoa muovaavat merimiehen jatkuvat tulemiset ja lähtemiset sekä elämän heilahtelu miehen poissaolojen ja hänen hyvin intensiivisten ”kotivierailujensa” välillä. Pyrin seuraavassa valottamaan sitä, miten merimiehen puoliso selviytyi tällaisesta arjesta. Tutkimukseni aineistona ovat ahvenanmaalaisten merimiesten vaimojen vastaukset kysymyskaavakeisiin sekä tekemäni haastattelut. Olen jaotellut vastaajat kolmeen eri kategoriaan lähinnä heidän ikänsä perusteella. ”Ensimmäinen sukupolvi” tarkoittaa eläkkeelläolevia naisia – käytännössä siis yli 65-vuotiaita – joiden puolisoitakaan eivät haastatteluhetkellä enää olleet työelämässä. ”Kakkossukupolvi” käsittää ne naiset, joiden lapset olivat jo aikuisia ja puoliso oli yhä merillä. Useimmissa tapauksissa myös naiset itse olivat ansiotyössä kodin ulkopuolella. Viimeiseen, ”kolmanteen sukupolveen” kuuluu naisia, joiden lapset olivat yhä kotona ja iältään nuorempia, joko koulu- tai vauvaiässä. Eri sukupolvien – ja erityisesti toisen ja kolmannen sukupolven – välillä on luonnollisesti hieman päällekkäisyyttä.

Vaikka laadinkin omat kysymyskaavakkeet kutakin sukupolvea varten, varsinaiset kysymykseni olivat silti suurin piirtein samanlaisia. Ensimmäiseksi tiedustelin vastaajan omaa taustaa ja sen jälkeen niitä odotuksia, joita hänellä oli naimisiin mennessään ollut elämästä merimiehen kanssa. Kolmanneksi minua kiinnosti se, miten informanttini selvisivät arjestaan miehen ollessa merillä. Tähän liittyen kysyin myös, miten meri-

miehen kotiinpaluu ja hänen kotonaolonsa sujui. Viimeinen, viides kysymys koski merimiehen vaimon elämää yleensä. Halusin tarkoituksellisesti pitää kysymykseni mahdollisimman avoimina, jotta informantti voisi vapaasti kertoa elämästään niin paljon kuin itse katsoi parhaaksi. En siis kerännyt dataa tilastollista analyysiä varten, vaan ennen kaikkea selonteokoja yksittäisten naisten omista kokemuksista.⁵ Juuri se, että tutkittavana on useita naissukupolvia, auttaa osoittamaan sekä muutoksia että pysyviä piirteitä 1900-luvun merimiesten vaimojen elämässä.

Muutokset: merenkulkijan muuttuva työ

Ei ole epäilystäkään siitä, että merimiehen elämä on kokenut valtavia muutoksia 1900-luvun ja erityisesti sen jälkipuoliskon aikana. Työskentelyolosuhteet laivoilla ovat parantuneet, minkä seurauksena merilläolosta on tullut sekä turvallisempaa että mukavampaa. Useimmat suomalaiset merimiehet työskentelevät nykyisin niin sanotun 1/1 – vuorottelujärjestelmän mukaisesti: jos he ovat merillä esimerkiksi kuusi viikkoa, he ovat sen jälkeen – ainakin teoriassa – kuusi viikkoa vapaalla. Tämä vuorottelujärjestelmä otettiin käyttöön 1970-luvulla; aiemmin kaukoliikenteen merenkulkijat olivat merillä suurimman osan vuotta ja viettivät kotona perheittensä kanssa kenties vain kuukauden pari.

Toinen dramaattinen muutos liittyy niihin tapoihin, joilla 1900-luvun ja erityisesti viime vuosikymmenen aikana on voitu pitää yhteyttä maista laivoihin ja päinvastoin. Satelliittipuhelinten, faksien, kännyköiden ja sähköpostin käyttöönoton myötä yhteydenpito merenkulkijoihin on käynyt suhteellisen helpoksi. Kirjeiden kirjoittaminen on nykyisin puolisoiden oma valinta, ei enää ainoa mahdollinen yhteydenpitokeino. Tarkastelenkin seuraavaksi, millä lailla juuri yhteydenpitomahdollisuudet ovat eronneet toisistaan kolmen eri sukupolven elämässä.

Jatkuvuus: erossaolo osana avioliittoa

Parantuneista työoloista ja yhteydenpitotavoista huolimatta nykyisten merimiesten avioliitot muistuttavat monessakin suhteessa aiempien sukupolvien liittoja. Yksi näistä pysyvistä piirteistä on jatkuva huolentunne, jota merimiesten vaimot kokevat miehestään ja tämän terveydestä. Eräässä tuoreessa tutkimuksessa todetaan: “Koska merimiehen työhön liittyy tiettyjä sille ominaisia riskejä, merimiesten puoliset joutuivat 1800-luvun jälkipuoliskolla elämään tietoisina siitä, että jonakin päivänä meri voisi

viedä heiltä aviomiehen.”⁶ Tämä havainto pätee vielä nykyäänkin: parantuneet työolotkaan eivät voi poistaa sitä tosiseikkaa, että merilläolossa on omat erityiset vaaransa. Huono sää ja myrskyt tulivat ensimmäiseksi ja usein myös ainoana asiana tutkimieni naisten mieleen, kun he pohtivat syitä jatkuvalle huolentunteelleen. Onnettomuuksia sattuu yhä, ja Estonia-tragedia toimi muistutuksena siitä, että jopa nykyajan suuret matkustajalautat voivat upota. Tämä muistutus järkytti varsinkin naisia, joiden puoliset työskentelivät autolautoilla.

Toinen pysyvä piirre oli merimiehen fyysinen poissaolo. Vaikka poissaolot eivät enää olekaan yhtä pitkiä kuin esimerkiksi vielä kolmekymmentä vuotta sitten, tämä merielämän perustotuus on silti pysynyt samana. Niinpä merimiesten vaimot kokivatkin – tämä koski jokaista sukupolvea ja kaikenikäisiä naisia – että miesten alituisten tulojen ja lähtöjen takia he itse viettivät kahta toisistaan erillistä elämää. Käsittelenkin tässä artikkelissa sitä, miten ahvenanmaalaiset merimiesten vaimot itse kokivat kahtia jakautuvan elämänsä.

Viimeinen tarkastelemani kysymys koskee maissa eläneiden vaimojen itsenäisyyttä. Usein esitetty näkemys ”pätevästä ja rohkeasta merellisestä naisesta” on herättänyt tutkijoiden keskuudessa runsaasti keskustelua. Ovatko merilliset naiset itsenäisempiä kuin naiset, joiden aviopuoliset työskentelevät maissa? Pyrin osoittamaan, ettei kysymys ole lähimainkaan niin yksinkertainen kuin voisi luulla. Itsenäisyyttä ei voida määritellä yksiselitteisesti; ihmiset tulkitsevat käsitteen eri tavoin. Lisäksi on otettava huomioon, ettei itsenäisyys välttämättä ole positiivinen kokemus.

Ahvenanmaan kauppamerenkulku pähkinänkuoressa

Vaikka merenkulku Ahvenanmaalla on lähes yhtä vanhaa kuin saaristo itse, siitä kehittyi oma elinkeinonsa vasta 1800-luvulla. Silloin kauppamerenkulusta purettiin sekä Suomessa että kansainvälisesti monia aiempia kaupankäynnin rajoituksia. Vuonna 1830 muutos Venäjän lainsäädännössä avasi maalaisaluksille mahdollisuuden käydä vapaasti kauppaa kaikkialla Itämeren piirissä; tämän jälkeen myös ahvenanmaalaiset alukset saivat viedä maa- ja metsätaloustuotteita ympäri Itämeren. Siitä pitäen Ahvenanmaan kauppamerenkulku alkoi kehittyä varsinaiseksi rahtiliikenteeksi.

Aluksi ahvenanmaalaiset alukset liikennöivät lähinnä rannikkokaupassa manner-Suomen kaupunkien kanssa. 1840-luvulla, jolloin Koillis-Ruotsin rannikolle syntyi sahateollisuutta, ahvenanmaalaiset alkoivat kuljet-

taa siellä tuotettua sahatavaraa Tukholmaan, myöhemmin myös Tanskaan ja Saksaan. Vuonna 1856 maalaisalukset saivat luvan käydä kauppa Tanskan salmien ulkopuolellekin, ja samoihin aikoihin Tanska lakkasi kantamasta Juutinrauman tullia. Näin Pohjanmerikin oli avautunut ahvenanmaalaisille. Vuonna 1868 merenkulku vapautettiin Venäjän lain-säädännössä kokonaisuudessaan, ja siitä lähtien Ahvenanmaan alukset saattoivat osallistua kauppamerenkulkuun maailmanlaajuisesti.

1870-luvun alkupuolella Ahvenanmaa koki kauppamerenkulkunsa nopeimman kasvukauden. Tuolloin kauppamerenkulku yhä perustui maatalouden ja laivanomistuksen yhdistämiseen. Alukset rakennettiin paikallisesti; rakentajina toimivat usein maanviljelijät itse. Heidän omistussuutensa laivasta vaihtelivat sen mukaan, miten suuria heidän omat panostuksensa – rahassa, materiaalina tai työsuorituksena mitattuna – olivat olleet laivan rakennusvaiheessa. 1880- ja 1890-luvun mittaan laivojen omistaminen osuuksittain alkoi kuitenkin vähetä, ja laivanvarustus nykyaikaistui.

Laivanomistajat eivät enää niinkään olleet maanviljelijöitä kuin ammatti-laivanvarustajia, ja paikallisesti rakennettujen puisten laivojen lisäksi he alkoivat hankkia suurempia, käytettyjä aluksia ulkomailta. Aiemmin alusten purjehduskausi oli kestänyt toukokuulta marraskuulle; loppuosan vuotta alukset olivat talvehtineet kotisatamassaan. Mutta kun ammattimainen laivanvarustus yleistyi ja alusten koko kasvoi, kävi tavallisemmaksi pitää laivat purjehtimassa ympäri vuoden kaukoliikenteessä, syvän veden purjehduksilla. Kaukoliikenteen kasvusta huolimatta kauppamerenkulku Itä- ja Pohjanmerellä säilytti merkityksensä aina 1900-luvulle asti.

Ahvenanmaalaisien merilläolo muuttui dramaattisesti vuonna 1959, kun autolautat aloittivat liikennöintinsä Ruotsin, Ahvenanmaan ja manner-Suomen välillä. Sen sijaan että olisivat tehneet töitä kaukoliikenteessä maailman kaikilla valtamerillä, merimiehet pystyivät nyt työskentelemään lähellä kotiaan. Samalla varsinainen merilläoloaika väheni olennaisesti. Kaikkein merkittävin muutos oli se, että autolautat tarjosivat perinteisten työtehtävien – päällystö, konemestarit, kokkistuertit, kansimiehet ja konepuolen miehet – lisäksi sellaisia töitä, joita siihen asti oli ollut saatavilla vain maissa. Paitsi miehistöä aluksen kuljettamista varten, autolautat tarvitsivat henkilökuntaa myös matkustajista huolehtimiseen: pursereita, keittiöpäälliköitä, tarjoilijoita, baarimikkoja, myymälänhoitajia, myyjiä ja siivoojia. Koska näihin uusiin ammatteihin värvättiin usein naisia, autolauttojen työolot muuttuivat näiltäkin osin olennaisesti erilaisiksi kuin rahtilaivoilla. Nykyisin autolautoilla on huomattavasti

enemmän taloushenkilökuntaa kuin kuljetushenkilöstöä. Valtaosa tutkimukseeni osallistuneista naisista oli kuitenkin naimisissa nimenomaan kuljetushenkilöstön eikä taloushenkilökuntaan kuuluvien kanssa.⁷

Ahvenanmaa: merellinen yhteisö

Ahvenanmaalaisten yhteydet muualle maailmaan ovat aina kulkeneet meren ylitse, ja ilman vilkasta merenkulkua Ahvenanmaa olisikin kovin eristetyssä asemassa. Lisäksi meri on erittäin tärkeä maakunnan taloudelle. Merenkulku – autolautat, risteilyalukset, konttialukset, kylmälukset – tuottaa noin 40 prosenttia Ahvenanmaan bruttokansantuotteesta, ja merenkulku sekä kalastus antavat elannon noin 15 prosentille maakunnan väestöstä.⁸

On kuitenkin todettava, että taloudellinen ja liikenteellinen riippuvuus merestä ei ole ainoa syy luonnehtia tiettyä yhteisöä ”merelliseksi”. Toinen, yhtä tärkeä syy on mielestäni se, että vain harva ahvenanmaalainen voisi tulla toimeen ilman merta. Jo maantieteellisistä syistä meri on Ahvenanmaan saaristossa kaikkialla läsnä; useimmilla perheillä on meren rannalla joko kesämökki tai vene, monesti molemmat. Myös vapaa-ajan vietto keskittyy meren ympärille. Merellä sinänsä on mitä vahvin vaikutus ahvenanmaalaisiin, ja tämä vaikutus näkyy niin kaunokirjallisuudessa kuin maalaustaiteessakin. Monet ahvenanmaalaiset kirjailijat, esimerkiksi Sally Salminen ja Anni Blomqvist, ovat kirjoittaneet elämästä meren kanssa, ja paikallisten maalareiden inspiraationlähteet ilmenevät sellaisissa taulunimissä kuin ”Mies ruorissa” ja ”Meri on meidän tiemme”.⁹ Meri symboloi sen rantojen asukkaille hyvin monenlaisia, joskus keskenään ristiriitaisiakin asioita. Se tarjoaa lohtua ja toivoa, mutta saa ihmisen myös pelkäämään. Mielenrauhaa kaipaava hakeutuu kernaasti yksinäiselle merenrannalle, mutta jos matkalainen sattuu olemaan aaltojen päällä kun myrsky puhkeaa, kontakti luonnonvoimiin kääntyy taisteluksi henkiinjäämisestä. Huono sää vaikuttaa myös maissaolijoiden elämään, mikäli heidän ystävänsä tai sukulaisensa ovat merillä, tai heidän oma yhteytensä ulkomaailmaan on veneen varassa. Meri on raja, jonka toisella puolella sijaitsee koko muu maailma, ja samalla se on linkki juuri siihen ulkopuoliseen maailmaan, josta se sulkee Ahvenanmaan pois. Meri on Ahvenanmaalla elämäntapa, sekä konkreettisesti että symbolisesti, ja juuri tämä tekee Ahvenanmaasta merellisen yhteisön.¹⁰

Elämä merimiehen vaimona

Avoliitto merimiehen kanssa on tavallaan vain puolikas avioliitto. Siitä ei saa kaikkea sitä mitä tavallinen avioliitto antaa. Ei voida olla jatkuvasti yhdessä. Se on oma elämäntapansa etuineen ja haittoineen. Edut: erityisen läheinen suhde lapsiin, nainen kasvaa vastuunsa mukana ja itsenäistyy. Haitat: mies ei ole paikalla silloin kun tarvitsen ja tilanne muuttuu helposti kuin perheen sisäiseksi sopimukseksi: minä ja lapset häntä vastaan. Mutta olen tyytyväinen siihen miten asiat ovat menneet. Se on ollut kehittävää.¹¹

Näin kuvaili eräs ahvenanmaalainen merimiehen vaimo elämäänsä ja siihenastisia kokemuksiaan avioliitostaan. Monet hänen mainitsemistaan seikoista olivat yhteisiä muillekin tutkimukseni naisille. Kaikkien tutkimieni naisten puoliset olivat tai olivat olleet merimiehiä¹², joskin heidän ammattinimikkeensä vaihtelivat. Aviomielistä useimmat olivat kapteenoja, muita päällystövakanseissa työskennelleitä ja konepäälliköitä, mutta joukosta löytyi myös muutama kokkistuerti ja tavallisia merimiehiä.

Merenkulun osa-alueet, joiden piirissä ykkössukupolven aviomiehet olivat työskennelleet, erosivat kakkos- ja kolmossukupolvien tilanteesta. Syynä oli ennen kaikkea autolauttaliikenteen kehittyminen. Aina vuoteen 1959 asti kaukopurjehdus oli käytännöllisesti katsoen ainoa ahvenanmaalaisten harjoittama kauppamerenkulun muoto, ja siksi ensimmäiseen sukupolveen kuuluneet aviomiehet viettivät ammattielämänsä seilaamalla maailman kaikkia meriä. Kakkos- ja kolmossukupolven kuuluvien naisten aviomiehistä muutamat olivat työskennelleet yksinomaan joko autolautoilla tai rahtilaivoilla. Valtaosalla näiden sukupolvien aviomiehistä oli kuitenkin työkokemusta kummastakin.

Yhteydenpito puolisoitten välillä: ykkössukupolvi

Ensimmäisen sukupolven naisten ei aina ollut helppoa pitää yhteyttä aviomieheensä. Heidän kokemuksensa eivät itse asiassa paljoakaan poikenneet 1800-luvun tilanteesta. Kuten monet tutkijat ovat todenneet, kirjeenvaihto oli pitkälle 1900-lukuun asti – sähköisten viestimien käyttöönotosta huolimatta – merellisten perheiden tärkein tapa pitää yhteyttä keskenään.¹³ Tutkimieni naisten kohdalla se, miten usein ja kuinka säännöllisesti avio- puoliset saattoivat olla yhteydessä, vaihteli paljolti sen mukaan, millä merenkulun osa-alueella mies työskenteli. Erityisen hankalaksi asiat kävivät silloin kun mies oli töissä valtameripurjehtijalla hakurahtiliikenteessä, jossa laivan reitti ei ollut ennakkoon tiedossa.¹⁴ Eräs informantti, jonka mies oli päällystötehtävissä hakurahtilaivalla, kertoi seuraavaa:

Kirjoitin hänelle useita kertoja viikossa, mutta joskus kirjeeni eivät tulleet perille. Hakurahdissa olevan laivan määräsatama saattoi viime tingassa vaihtua, ja silloin kirjeeni menivät väärään satamaan.

Sama informantti muisti kovistelleensa miestänsä tämän pitkistä kirjoitusväleistä ennen kuin tajusi, että tällä oli hyvin vähän vapaa-aikaa.¹⁵

Eivät kaikki vaimotkaan tosin olleet ahkeria kirjeenkirjoittajia. Eräs informanttini ehti saada kahdeksan kirjettä mieheltään ennen kuin oli itse saanut aloitetuksi ensimmäistäkään. Kahdeksannen kirjeen jälkeen aviomies soitti hänelle tarkistaakseen, oliko kaikki kunnossa kotona. Oma ansiotyö sekä taloudesta ja lapsista huolehtiminen veivät niin paljon kotona olevan vaimon aikaa, ettei hän kerta kaikkiaan ehtinyt istua aloilleen tarttuakseen kynään.¹⁶ Jos kumpikin aviopuoliso sattui pitämään kirjoittamista hankalana, he eivät saaneet paljoakaan tietoa siitä, mitä toisen elämässä tapahtui. Toki puhelinkin oli jo käytettävissä, mutta soitte-
lu kävi kalliiksi ja onnistui vain silloin kun laiva oli satamassa. Kuuluvuus oli usein huononpuoleinen, ja jos puhelu sattui katkeamaan, oli pettymys suuri. Koska puhelut tehtiin laivan radiopuhelimen kautta, niitä saattoi kuunnella kuka tahansa, mikä vaikeutti yksityisasiosta puhumista.

Merimiesten vaimot saattoivat vieraila aviomiestensä laivoilla silloin kun laivat kävivät jossain lähellä kotia olevassa satamassa. "Lähellä kotia" oli kuitenkin venyvä käsite. Useimmiten se tarkoitti suomalaista tai ruotsalaista satamaa, mutta joskus myös mitä tahansa satamaa Euroopassa. Vaimot saattoivat lisäksi lähteä matkalle miehensä mukaan. Näin tehneet naiset kokivat usein, että heidän oli kotiin palattuaan aiempaa helpompi kestää erilläänolo miehestään. Kun naiset olivat itse eläneet laivoissa, he ymmärsivät paremmin miehensä työympäristöä ja velvollisuuksia ja tunsivat heidän työtovereitaankin.

Jokunen ykköskukupolven informanteista koki avioliittonsa aikana myös sodan ja elämän ulkomailla vangituksi joutuneen merimiehen puolisona. Yhteydenpito oli tuolloin erityisen vaikeaa. Eräs informanteistani ei nähnyt miestänsä yli viiteen vuoteen. Parin ensimmäisen vuoden aikana hän ei kuullut miehestään sanaakaan; sen jälkeen kirjeitä saapui satunnaisesti. Kun aviomies vihdoinkin vapautettiin, vaimo otti hänet kotona vastaan yhdessä viisivuotiaan poikansa kanssa, jota mies ei vielä koskaan ollut nähnyt. Informanttini mukaan tämä tapaaminen oli "hämmäntävä" kaikille osapuolille, ja vaimon suureksi pettymykseksi isä ja poika eivät saaneet toisiinsa sellaista kontaktia kuin hän oli toivonut. Merenkulkija-

isän poissalo lapsen varhaisvuosina jätti jälkensä isän ja pojan suhteeseen koko heidän elämänsä ajaksi.¹⁷

Yhteydenpito: kakkossukupolvi

Toisen sukupolven naisten oli paljon helpompaa ylläpitää yhteyttä aviomieheensä. Heidän ja heidän puolisojensa yhteydenpitoa helpottivat faksin, sähköpostin ja kännykän käyttöönotto. Tästä huolimatta useimmat kakkossukupolvenkin naiset tiesivät, millaiselta tuntui odottaa kirjettä tai puhelinoittoa. Ei loppujen lopuksi ole kovinkaan pitkä aika siitä kun yhteydenpitomahdollisuudet ratkaisevasti parantuivat, ja tämä näkyi useiden naisten haastatteluissa tai kyselyvastauksissa. Eräs informantti kirjoitti:

Nykyisin pidämme yhteyttä useita kertoja viikossa, satelliittipuhelimen, kännykän, tavallisen puhelimen tai faksin kautta. Kaksikymmentä vuotta sitten oli toisenlaista, silloin saattoi tulla kirje tai puhelu kerran kuussa.”¹⁸

Monet naiset mainitsivat, että teletekniikan kehitys oli tehnyt kirjeet tarpeettomiksi. Niistä naisista, jotka eivät koskaan olleet pitäneet kirjoittamisesta, asiantila tuntui suoranaiselta siunaukselta, eivätkä he sen koommin olleet tarttuneet kynään ja paperiin. Jotkut jatkoivat kirjeiden kirjoittamista, mutta lähinnä vain omaksi huvikseen, pohtiakseen asioita hieman syvällisemmin tai ilmaistakseen omia tunteitaan. Jos aviomies työskenteli autolautoilla tai lähivesillä, puoliset saattoivat viestiä jopa päivittäin puhelimitse ja tekstiviestein. Mutta jos aviomies oli kaukoliikenteessä, erityisesti tankkereilla tai satunnaisrahdin piirissä työskentelevillä aluksilla, yhteydenpito saattoi yhä olla ajoittain hankalaa.

Yhteydenpito: kolmas sukupolvi

1900-luvun mittaan tapahtuneet muutokset yhteydenpitotavoissa näkyvät erittäin hyvin, kun ensimmäistä ja kolmatta merimiesten vaimojen sukupolvea vertaillaan keskenään. Kolmannenkin sukupolven naiset olivat saattaneet elää pari ensimmäistä avioliittovuottaan tilanteessa, missä kirjeet ja satunnaiset puhelut edelleen olivat paras tapa pitää yhteyttä aviomieheen. Useimmat tämän sukupolven naisista saattoivat aina halutessaan ottaa yhteyttä puolisoonsa. Jos mies työskenteli autolautaliikenteessä välillä Suomi-Ahvenanmaa-Ruotsi, näyttää olleen tavallista, että aviopuoliset soittivat toisilleen päivittäin. Jos taas mies oli töissä

rahtilaivalla Itä- ja Pohjanmeren, Välimeren ja osin Pohjois-Atlantinkin piirissä, puolisoiden väliset kontaktit koostuivat parista puhelinsoitosta viikossa sekä sähköpostista ja tekstiviesteistä. Mikäli mies työskenteli kaukoliikenteessä, faksi oli tärkein kommunikaatiotapa, jonka avulla puolisot viestivät noin kerran viikossa. Tämän lisäksi useimmat miehet soittivat kotiinsa, kun laiva oli saapunut satamaan. Toisaalta etenkin vaimot kirjoittivat yhä myös kirjeitä. Kuten eräs informanttini sanoi,

Tiedän ettei mieheni itse juurikaan kirjeitä kirjoittele, mutta hänestä on hauskaa saada niitä. Merimiehistä tuntuu mukavalta, kun laiva-agentilla on satamassa laivaan tullessaan mukanaan kirjeitä ja sanomalehtiä kotoa. Ellei merimies saa lainkaan postia, hän voi pahoittaa mielensä.¹⁹

Erään toisen aviovaimon mielestä kaikilla aviopareilla tulisi olla mahdollisuus kirjoittaa toisilleen.

“Kirjeissä voi olla rakastava ja hellä toista kohtaan aivan erityisellä tavalla, tunteista on mustaa valkoisella ja niistä voi nauttia yhä uudestaan.”²⁰

Viestinnän vallankumous

Yhteenvetona voisi sanoa, että sähköisten viestintävälineiden kehitys 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä merkitsi erittäin suurta edistysaskelta merimiesten ja heidän perheittensä elämälle. Aina noin 1970-luvulle asti tärkein tapa pitää yhteyttä – kuten ensimmäisen sukupolven naiset hyvin tiesivät – oli kirjeenvaihto, jota höystivät satunnaiset puhelut. Toisen sukupolven naiset tiesivät vielä hekin, millaista oli odotella kirjeiden saapumista tai saada puheluja harvakseltaan ja epäsäännöllisesti. He ovat nykyisin kuitenkin jo tottuneet uuteen tilanteeseen ja ovat yhteydessä mieheensä säännöllisesti vähintään kerran pari kuukaudessa tai tavallisemmin pari kertaa viikossa puhelimen, kännykän, faksin ja sähköpostin välityksellä. Tämä pitää paikkansa myös kolmanteen sukupolven kuuluvien vaimojen kohdalla, joista vain aniharvalla oli omakohtaista tuntumaa merenkulkijaliittojen perinteiseen kommunikointitapaan kirjeitä kirjoittaen. Kun kirjeillä ei enää ollut niiden aiempaa funktiota, ne olivat muuttuneet lähinnä konkreettisiksi merkeiksi puolisoiden välisestä kiintymyksestä.

Toisaalta on todettava, että tihentyneellä yhteydenpidolla on myös haittapuolensa. Tiuha kontakti kodin ja perheen kanssa saattoi tehdä merielämän entistä raskaammaksi erityisesti kaukoliikenteessä työskentelevälle merimiehelle. Hänhän kuuli jatkuvasti uutisia kodista ja pysyi siksi kiu-

sallisen tietoisena myös siitä, mitä kaikkea vaille hän jäi merillä ollessaan. Tämä lisäsi koti-ikävää. Eräs nainen, joka itse oli työskennellyt kaukoliikenteen laivoilla, kertoi etäännyttäneensä töissä ollessaan itsensä henkisesti niin paljon kotielämästään, ettei oikein muistanut edes omaa kotipuhelinnumeroaan.²¹ Mutta vaikka informanttien mainintoihin yhteydenpidon haittapuolista onkin syytä suhtautua vakavasti, niitä ei tule tulkita siten, että merimiehet olisivat halunneet harventaa kontaktejaan perheeseensä. Päinvastoin, sekä miehet että heidän vaimonsa pitivät parantuneiden yhteydenpitomahdollisuuksien tuomia etuja selvästi suurempina kuin niiden haittapuolia.

Elämän kaksijakoisuus

Vaikka merimiehen vaimon elämä on nykyisin hyvin erilaista kuin 1900-luvun alussa, tietyt piirteet ovat pysyneet ennallaan. Eräs näistä pysyvistä piirteistä on tunne siitä, että merimiehen vaimo itse asiassa elää kahta erillistä elämää: niistä toisessa vaimo kantaa yksin vastuun kodista ja lapsista, ja toisessa mies on kotona vaimonsa apuna. Lähes jokainen informanteistani mainitsi tämän elämänsä kaksijakoisuuden, eikä parantuneilla yhteydenpitomahdollisuuksilla näyttänyt olleen lainkaan vaikutusta asiaan. Se, millä tavoin naiset puntaroivat tilanteen etuja ja haittoja, riippui luonnollisesti itse kunkin omista yksilöllisistä kokemuksista. Useimmat naiset olivat sitä mieltä, että vaikka tuntuikin hyvältä kun aikaa oli myös itseä varten, heistä oli kuitenkin parempi että aviomies oli kotona.

Merielämän rytmit

Erot kolmen eri puolisosukupolven välillä olivat tästä näkökulmasta hyvin pienet. Suurin vaikutus siihen, miten elämän kaksijakoisuus koettiin, näytti olevan miehen merillä ja kotona viettämän ajan pituudella. Tämä on tuskin yllättävää. Mitä pitempään merimies oli poissa, sitä enemmän hän etäännyi maissaelettävästä elämästä ja sitä enemmän vaimolla oli aikaa luoda kotielämäänsä omat rutiininsa. Mutta jopa "autolauttaväki" oli sitä mieltä, että heidän päivittäiset rutiininsa muuttuivat viikoittain sen mukaan, oliko kyseessä miehen työ- vai vapaaviikko. Kuten eräs informanttini sanoi,

Ei sitä tietysti jatkuvasti ajattele että on merimiehen vaimo, mutta aina kun pitää suunnitella jotain, tarkistan hänen työvuoronsa. Elämä kulkee viikko töissä-viikko lomalla -kaavan mukaan²².

Eräs toinen nainen kirjoitti:

Kun mies oli töissä, keskityin itseeni. Hänen lomaviikollaan teimme yhdessä paljon kaikenlaista: hoidettiin puutarhaa, mentiin kesämökille, käytiin kalassa, tavattiin ystäviä. [...] Viikko töissä – viikko lomalla – rytmistä tulee tapa. Minusta oli mukavaa olla itsekseni joka toinen viikko.²³

Merimiesten vaimot näyttivät arvostavan sitä, että heillä oli välillä aikaa vain itseään varten. Valtaosa informanteistani oli yhtä mieltä siitä, että kun mies oli merellä, hänen puolisonsa elämä kulki hitaammassa tahdissa. Tuolloin vaimoilla oli runsaasti aikaa ystävättärien tapaamiseen, harrastuskursseihin, kirjojen lukemiseen ja ylipäätään kaiken sen tekemiseen, mistä he itse pitivät.

Hyvä puoli yksinolemisenä on tietty vapaus, mikä ei ole hassumpaa. Voi käyttää päivänsä kuten itse haluaa eikä ”palvelurehtäviäkään” ole niin paljon. Pyykkikori täyttyy hitaammin, ruuanlaitto on yksinkertaisempaa, vieraita ja juhlia on vähemmän. Elämän rytmi on rauhallisempi.²⁴

Hyvät puolensa oli myös niissä päivissä, jotka merenkulkija vietti kotona, sillä hän saattoi ottaa osan taloustöistä hoitaakseen. Tätä kaikki naiset arvostivat suuresti, etenkin jos he itse kävivät töissä.

Kun mies on kotona, hän auttaa paljon kodin töissä. Ruoka on useimmiten valmiina pöydällä, kun tulen töistä kotiin jne. Kun mies lähtee taas merille, joudun tietysti taas itse tekemään kaiken ja se tuntuu aluksi joskus vähän ras-kaalta.²⁵

Sopeutumisprosessi

Informanttini pohtivat miehen kotonaolon vaikutusta elämäänsä hieman ristiriitaisesti. Yhtäältä monet naiset sanoivat, että säännölliset ruoka-ajat ja arjen rutiinit kävivät tärkeämmiksi kun mies oli kotona, että pyykättävää tuli enemmän ja kotia piti siivota useammin. Toisaalta naiset myös sanoivat, että suurin osa taloustöistä – esimerkiksi kaupassakäynti, ruuanlaitto, pyykinpesu ja siivous – itse asiassa jäi heidän miestensä huoleksi. Nämä näennäisesti ristiriitaiset toteamukset on mielestäni ymmärrettävä merkeiksi siitä sopeutumisprosessista, jonka merimiehen vaimo joutui läpikäymään joka kerta kun mies tuli kotiin. Oltuaan miehen poissaollessa yksin vastuussa kaikesta vaimon olikin äkkiä otettava huomioon myös miehensä. Vaikka olikin helpotus saada toinen aikuinen avuksi kodin töihin, naisen oli toisaalta vaikeaa päästä irti tunteesta, että perimmäisen vastuun kodista kantoi juuri hän eikä aviomies.

Eräs informantti, jonka mies saattoi olla merillä yhteen menoon kuu-
sikin kuukautta, luonnehti tilannettaan näin:

Hän elää kahta aivan erilaista elämää, yhtä laivalla ja yhtä kotona, mutta niin
teen minäkin. Yhdessä elämässä minulla on mies talossa ja toisessa huolehdiin
kaikesta yksin, ja nämä elämät ovat aivan erilaisia. On paljon helpompaa, kun
mies on kotona, mutta tuntuu vaikealta olla puuttumatta asioihin kuten tekee
yksinollessaan. Mies haluaa tietysti olla se, joka päättää, eikä silloin ole aina
helppoa antaa periksi kun itse on toista mieltä.”²⁶

Pettymyksiä avioliitossa

Useimmat tutkimukseni naiset näyttivät selviävän hyvin meren
tahdittamasta elämästään. Vaikka miehen kanssa saattoikin syntyä pieniä
yhteenottoja ja vaikka elämä rytmittyi hänen alituisten lähtöjensä ja
tulojensa mukaan, naiset olivat elämäänsä tyytyväisiä ja näyttivät siirty-
vän helposti sen yhdestä elämänpiiristä toiseen. On kuitenkin hyvä muis-
taa, etteivät kaikki naiset suinkaan tulleet toimeen yhtä hyvin ja että juuri
pettymyksiä kokeneet ja merelliseen elämäänsä kyllästyneet naiset eivät
todennäköisesti vastaa kyselykaavakkeisiin tai haastattelupyyntöihin.

Informanteistani vain muutama sanoi suoraan olevansa pettynyt
avioliittoonsa merenkulkijan kanssa. Eräs heistä kirjoitti sanoneensa aina,
ettei milloinkaan menisi naimisiin merimiehen kanssa, koska ei halun-
nut joutua olemaan yksin pitkiä aikoja.

Tietysti siihenkin tottuu. Itse asiassa siihen tottuu niin hyvin, että kasvaa eril-
leen ja haluaa säilyttää oman vapautensa. [...] Ajan mittaan nainen saa oman
itsenäisen elämänsä ja kaipaa miestä aina vain vähemmän. [...] Lastenkasvatus
on kompastuskivenä. Omasta mielestäni olen siihen pätevin, koska olen sen-
tään ollut kotona lasteni kanssa kaiken aikaa. “Lastemme kanssa”, tietysti-
tästä sen huomaa. Sitä vallan unohtaa, että avioliittoon kuuluu kaksi osapuolta.”²⁷

Toinen informantti oli vieläkin tyytymättömämpi. Hän koki avioliiton-
sa “tuskalliseksi ja väsyttäväksi” eikä oikein tiennyt, kumpi hänen kah-
desta elämästään oli se todellinen elämä ja kumpi kuului ikään kuin sulkumerkkien sisään – “[...] ehkä minun elämäni on pelkkiä sulkumerkkejä.”
Hän jatkoi:

Keskeinen syy jatkuvalle identiteettikriisilleni on sukkuloiminen yksinolon ja
parisuhteen välillä. Joudun jatkuvasti sopeutumaan milloin yksinoloon, mil-
loin parisuhteeseen, ja siinä katoaa tuntu siitä kuka minä itse olen.”²⁸

Koska tällä vastaajalla ja hänen aviomiehellään ei ollut lainkaan koke-
musta pitempiäaikaisesta yhdessäelämisestä, nainen oli varma, että heidän
avioliittonsa päättyisi eroon kun mies jäisi töistään eläkkeelle.

Merimiehen eläkkeellejäänti

Kun ikä, sairaus tai oma valinta sai miehen jättämään merielämänsä pysyvästi taakseen, se merkitsi – luultavasti juuri tuon aviiovaimojen elämän kaksijakoisuuden takia – useimmille avioliitoille rasietta. Kuten eräs naisista totesi, saattoi tuntua hankalalta joutua luopumaan vain omassa käytössä olleesta ajasta:

En ollut tottunut siihen, että mies oli koko ajan paikalla. Olin tehnyt tiettyjä asioita silloin kun hän oli poissa. Ei tarvinnut ottaa ketään muuta huomioon eikä laittaa ruokaa ellei huvittanut. Nyt tuntui oudolta.²⁹

Erityisen vaikeaa oli niillä naisilla, joiden mies oli koko ikänsä työskennellyt kaukoliikenteessä tai jäänyt maihin pakkotilanteessa, sairauden tai erotamisen takia. Ensimmäisessä tapauksessa puolisoilla oli hyvin vähän kokemusta siitä, millaista oli elää yhdessä tavallista elämää. Eräs informantti kertoi olleensa hyvin tyytyväinen, kun mies sai töitä autolautalta kahdeksi vuodeksi juuri ennen eläkkeellejäämistään – samalla puoliset saivat tilaisuuden tutustua toisiinsa uudestaan ja totutella toistensa läsnäoloon.³⁰ Mikäli mies jäi eläkkeelle suoraan kaukoliikenteestä, puolisoitten sopeutumisoongelmia saattoi lisätä miehen tunne omasta tarpeettomuudestaan. Eräs nainen, jonka puoliso jäi maihin sairauden takia, kuvasi tilannetta näin:

Työ merkitsi hänelle kaikkea. Meri on hänellä verissä ja oli traagista että hän joutui jättämään ammattielämänsä niin aikaisin. Hänen on vaikeaa kiinnittää identiteettiään mihinkään muuhun. Olisi ehkä ollut helpompaa, jos hänen työpaikkansa ja -kaverinsa olisivat olleet lähempänä. Nyt hän joutui kertaiskulla katkaisemaan kaikki siteet työpaikkaansa ja sai sen sijaan vakavan sairauden.³¹

Vaikka ei ole vielä mahdollista vertailla keskenään kolmen eri naissukupolven kokemuksia puolison eläkkeellejäämisestä, vaikuttaa siltä, että kakos- ja kolmossukupolven naisten sopeutumisoingelmat tulevat olemaan varsin samantapaisia kuin ne, joita ykkössukupolvikin oli kohdannut.

Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että elämän kaksijakoisuus vaikuttaa merielämän kaikkein keskeisimmältä erityispiirteeltä. Vaikka olenkin rässi keskittynyt yksinomaan vaimojen kokemuksiin, sama kaksijakoisuus leimaa niin merenkulkijoitten omaa kuin heidän lastensakin elämää. Merimiehen läsnä- tai poissaolo vaikuttaa eittämättä kaikkien perheenjäsenten arkeen, ja koska tulevaisuudenkin merenkulkijat tulevat viettämään osan ajastaan poissa kotoa, luonnehtii kaksijakoisuus todennäköisesti jatkossakin heidän avioliittojaan.

Itsenäisyys – mahdollisuuksia ja ongelmia

Monet tutkijat ovat pohtineet kysymystä, missä määrin 1800-luvun merellisiä naisia voitaisiin luonnehtia käsitteellä ”itsenäinen”.³² Vaikka-kin asiasta ollaan montaa eri mieltä, varsin yleinen näkemys on, että merellisten naisten aikalaisiinsa verrattuna suurempi itsenäisyys aiheutui lähinnä olosuhteiden pakosta. Vielä 1800-luvulla niin merelliset kuin muutkin yhteisöt olivat pohjimmiltaan patriarkaalisia; David Kirby ja Merja-Liisa Hinkkanen ovat toisaalta löytäneet myös selkeitä eroja Itä- ja Pohjanmeren eri merellisten yhteisöjen välillä. Kuten Annemiek van der Veen osoittaa, hollantilaiset kalastajien puoliset Vlaardingenin, Katwijkin ja Scheveningenin kalastusyhteisöissä kokivat itsenäisyytensä raskaana taakkana, josta he luopuivat mielellään, kun miehet palasivat kotiin. David Papp on kuitenkin todennut aivan päinvastaisen tilanteen Ahvenanmaalla, missä naiset hänen mukaansa luopuivat miesten kotiintullessa roolistaan perheenäänä hyvin vastahakoisesti.³³

Käsitys merimiehen vaimosta vahvana ja itsenäisenä naisena on Ahvenanmaalla edelleen hyvin voimakas. Asiasta kysyessäni merimiesten vaimot yleensä pitivät itseään itsenäisempinä kuin naisia, joiden mies työskenteli maissa. Informanttini myös totesivat, että juuri yksinolo pakotti heidät kantamaan tavallista suuremman vastuun kodista ja lapsista. Monet naiset sanoivat, että merimiehen vaimolla oli oltava monenlaisia taitoja; he olivat ylpeitä siitä, että pystyivät selviytymään yksin useimmista tilanteista.

Toisaalta informanttini myönsivät, että yksinäinen vastuu tuntui heistä joskus kovin raskaalta kantaa.

Merimiehen vaimosta tulee kyllä itsenäinen, on tultava omin päinsä toimeen lämmityslaitteen, auton yms. kanssa. Se on minusta etu. Tiedän että selviydyn yksinäni, silloin myös suhde käy tärkeäksi. Mutta joskus kaiken hoitamiseen yksin kyllästyy.³⁴

Kysymys itsenäisyydestä on varsin monimutkainen. Monet aviovaimoista sanoivat ensinnäkin, että itsenäisyys riippui vähintään yhtä paljon vaimon persoonasta kuin miehen ammatista. Lisäksi he totesivat, että taloudellinen itsenäisyys, käytännön taidot ja itsevarmuus olivat eri asioita, kuten seuraava sitaattikin osoittaa.

Nykyisin kaikki jotka käyvät töissä ovat yhtä lailla itsenäisiä, mutta yksineläiseni on kyllä kasvattanut itseluottamustani, koska olen joutunut päättämään asioita yksin.³⁵

Itsenäisenä naisena eläminen ei aina tuntunut siunaukselta. Jotkut naiset kokivat käsityksen vahvasta ja monitaitoisesta merellisestä naisesta suoranaisena taakkana, koska ennakko-odotukset itsenäisyydestä saattoivat johtaa ”jatkuvaan epäonnistumisen tunteeseen”.³⁶ Toiset taas eivät niinkään kokeneet ongelmaksi ympäristön ennakko-odotuksia, vaan nimenomaan oman vahvan itsenäisydentunteensa. Eräs informantti kirjoitti:

Uskon olevani paljon itsenäisempi kuin ne naiset joiden mies on maissa töissä, aivan, mutta juuri se onkin merimiesten vaimojen suuri ongelma. Nainen joutuu tulemaan toimeen yksin ja huolehtimaan kaikista käytännön puuhista, taloudesta ja ennen kaikkea lapsista. Eikä siinä mitään, mutta ongelmia syntyy silloin kun mies on kotona ja minusta tuntuu, että olen vastuussa siitä, että hän voi tuntea itsensä miehekkääksi ja tärkeäksi. Merimiehet haluavat olla paljon miehekkäämpiä kuin miehet monessa muussa ammatissa.

Tämän naisen aviomies oli joutunut jättämään merielämän ennen aikaan, ja siksi nainen kirjoittikin:

On yritettävä luoda kokonaan uusi elämä, on saatava hänet tuntemaan että häntä tarvitaan kotona. Siinä mielessä olisi ehkä hyvä olla naisena vähemmän itsenäinen.³⁷

Tässä toteamuksessa kiteytyy hyvin merimiehen vaimon elämän kaksinaisuus ja moniselitteisyys sekä hänen itsenäisyyttään koskevat ongelmat. Yhtäältä merenkulkija tarvitsi kotiin vahvaa naista, johon hän voi luottaa ja joka pystyi hoitamaan miehen kotia, lapsia ja omaisuutta. Toisaalta merimies halusi tuntea olevansa itse perheenpää, ja tämäkin oli mahdollista vain, jos vaimo sopeutui miehensä toiveisiin. Seurauksena oli, että merimiehen vaimon täytyi olla paitsi neuvokas ja itsevarma, myös diplomaattinen ja tahdikas, jotta hänen ja hänen perheensä elämä olisi sujunut ilman suurempia konflikteja.

Voidaanko naista siis pitää itsenäisenä, jos hän luopuu omasta vastuunkantajan asemastaan antaakseen meriltä kotona olevan miehensä tuntea olevansa perheenpää? Mielestäni kysymykseen on vastattava myöntävästi: vaikkei asianlaita aina näin olekaan, on se silti mahdollista. On pohjimmiltaan kyse siitä, miten itsenäinen nainen itse kokee olevansa.

LÄHDEVIITTEET

- 1 Artikkelin "Maritime marriages and seafarers' wives in the Åland Isles in the 20th century" on kääntänyt Merja-Liisa Hinkkanen.
- 2 Merellisiä naisia koskevasta tutkimuksesta kts. tarkemmin alaluku 11, Kirby & Hinkkanen 2000, 231-253. Ahvenanmaalaisia naisia koskevasta tutkimuksesta kts. luku 7, Högman 1990, 402-436. Sari Mäenpää (University of Liverpool) tekee parhaillaan väitöskirjaa Ison-Britannian matkustajalinjalaivojen taloushenkilöstöstä, josta valtaosa oli naisia. Ingrid Kaijser on kirjoittanut vaimon näkökulmasta merielämään. Ks. Kaijser 1997.
- 3 Haastatteluja käytetään usein naishistorian tutkimuksessa. Tämä johtuu lähinnä siitä, ettei perinteisistä kirjallisista lähteistä löydy tietoa naishistorian kiinnostuksen kohteista: tavallisten naisten arjesta ja kokemuksista. Merellisiä naisia koskevan tutkimuksen lisäksi olen saanut paljon viriikeitä erityisesti seuraavista naisten historiaa ja oral historya koskevista tutkimuksista. Luxton 1980; Cole 1991; Tunstall 1962; Roberts 1984 ja 1995; Sangster 1994; Kikumura 1986; Berger Gluck & D. Patai 1991; Perks & Thomson 1998.
Merellisiä naisia koskevassa tutkimuksessa voidaan käyttää myös kaunokirjallisuutta, matkakirjallisuutta sekä elämäkertoja. Esimerkiksi Junger 1997; Salminen 1936; Eriksson 1958. Vrt. myös Ulla-Lena Lundbegin trilogia Ahvenanmaan merenkulusta sekä useimmat Anni Blomqvistin kirjat.
- 4 Berggreen 1992.
- 5 Kyselykaavakkeet laadin antropologi Judith Doylen (School of Comparative and Applied Social Sciences, University of Hull) avustuksella. Kesällä 1999 lähetin 300 kyselykaavaketta (100 jokaista naisukupolvea kohti) sellaisille ahvenanmaalaisille naisille, jotka asuivat tai olivat asuneet yhdessä merimiehen kanssa ja joilla oli hänen kanssaan lapsi. Naisten löytämiseksi käytin teosta "Åland 1993", joka listaa valtaosan ahvenanmaalaisista kotitalouksista. Kirja on hieman vanhentunut, mutta parempaakaan tietolähdettä ei ollut olemassa. Tutkittavien valintakriteereinä oli miehen ammatin lisäksi haluni saada jotakuinkin tasaisesti jakautunut otos eri-ikäisten ja eri ammattiryhmiin kuuluvien miesten vaimojen välillä. Tämä ei aivan onnistunut – vastaajien valtaosan aviomies oli joko laivan päällystää tai konepäällikkö. Syynä tähän oli kenties se, että kansimiehenä tai konepuolella ollaan töissä vain pari vuotta ja edetään sitten ylemmäksi uralla. Yhteensä 60 vastaajaa kolmesta sadasta palautti kyselykaavakkeen. Kaavakkeeseen vastattiin nimettömästi, mutta monet liittivät kaavakkeen mukaan säilyttään kannustavia kirjelappusia; jotkut jopa kehottivat ottamaan heihin erikseen yhteyttä, mikäli halusin lisätietoja. Haastateltuun valitsemani informantit olivat joko vastanneet ilmoitukseeni paikallisessa sanomalehdessä tai heitä oli minulle ehdotettu sopivina haastateltavina. Haastattelin viittä naista jokaisesta sukupolvesta. Jotta haastattelutilanne olisi ollut mahdollisimman mukava ja rentoutunut, tapasin haastateltavani heidän kodeissaan. Haastattelun aikana käsittelemäni asiat noudattelivat kyselykaavakkeen linjoja; kiinnitin erityistä huomiota siihen, että annoin haastateltavien puhua juuri niistä asioista, joita he itse pitivät tärkeinä.
- 6 Kirby & Hinkkanen 2000, 247.
- 7 Perustuu informaatioon, jota sain työskennellessäni Ahvenanmaan merimuseossa sekä Kähre & Kähre 1988; Greenhill & Hackman 1986.
- 8 Ahvenanmaan virallinen tilasto.
- 9 Taideteokset "Mannen vid ratten", "Havet är vår väg".
- 10 Yhteisön käsitteestä kts. Cohen 1985. Meren kulttuurisista merkityksistä kts. Broeze 1998.
- 11 "På sätt och vis är ett sjömansäktenskap ett halvt äktenskap. Man får inte ut allt det ett vanligt äktenskap ger. Man har inte ständig tillgång till varandra. Det är en speciel samlevnadsform med sina för- och nackdelar. Fördelar: extra nära kontakt med barnen, man växer med ansvaret, man blir självständig. Nackdelar: han finns inte här när jag behöver honom, att det lätt blir en pakt i familjen; jag + barnen mot honom. Men jag är nöjd med hur det har blivit. Det har varit utvecklande." G3001.
Informanteihin viittäviä numerosarjoja voi lukea seuraavasti: alussa G1, G2 ja G3 viittaavat

- sukupolveen (generation), johon informantti kuuluu. Seuraavat kolme numeroa viittaavat siihen, kuka sadasta kyselyyn vastaanottaneesta naisesta on (1-100) kysymyksessä. G3001 on siten kolmanteen sukupolveen kuuluva nainen, joka vastaanotti ja täytti ykkösellä numeroidun lomakkeen. Joissakin tapauksessa vastaan tuli ylimääräisiä informantteja, joita merkittiin numeroilla sadasta ylöspäin (esim. G1101, G1102).
- 12 Kaikkiaan 75 naista jakoi kanssani henkilökohtaiset näkemyksensä ja kokemuksensa elämästä merimiehen vaimona. Vanhin informanteista oli syntynyt v. 1912 ja nuorimmat v. 1969. Muutoin informanttien iät jakautuivat siten, että heistä kaksikymmentä oli syntynyt vv. 1912-1939, kaksikymmentäkaksi 1940-luvulla, seitsemäntoista 1950-luvulla ja kuusitoista 1960-luvulla. Enemmistö kaikissa kolmessa informanttisukupolvessa oli syntynyt Ahvenanmaalla. Muualla syntyneiden naisten valtaosa oli kotoisin manner-Suomesta. Syitä Ahvenanmaalle muuttamiseen oli muitakin kuin avioliitto merimiehen kanssa. Jotkut olivat tulleet maakuntaan jo lapsina vanhempiensa mukana, jotkut taas olivat muuttaneet työn tai opiskelun perässä. Useimmat tutkimukseni naisista olivat naimisissa, 59 kaikkiaan 75 informantista. Seitsemän eli avioliitossa, eronneita oli viisi ja leskiä neljä.
- Ammattien kirjo oli suuri. Ylivoimaisesti suurin työnantaja oli palveluala, jonka piirissä – ennen kaikkea koulutuksen ja terveydenhuollon puolella – työskenteli kaksi kolmasosaa informanteista. Toiseksi suurimpana työalana oli pankki- ja vakuutusaloit sekä kiinteistövälitys; sen jälkeen kauppa, hotelli- ja ravintola-ala ja viimeisenä kuljetus ja liikennöinti. Vaikka useimmat naisista työskentelivät tai olivat työskennelleet kodin ulkopuolella, monet heistä olivat olleet kotona eripituisia aikoja silloin kun lapset olivat pieniä.
- 13 Kirby & Hinkkanen, 2000, 245-146.
- 14 Hakurahtilaivaa voisi pitää eräänlaisena kaupparenkulun free lancerina. Vietyään rahtinsa yhteen satamaan laiva on vapaa ottamaan uuden rahdin mihin mihin satamaan, jonne niitä sattuu olemaan tarjolla, ja sieltä samaan tapaan eteenpäin.
- 15 "Jag skrev till honom flera gånger i veckan, men ibland kom mina brev inte fram. Ett trampfartyg kunde få sin destination ändrad i sista stunden, och då kom mina brev till fel hamn." G1067.
- 16 G10201-120799. Jälkimmäinen numerosarja viittaa haastattelupäivämäärään (12.7.99).
- 17 G1102.
- 18 "Nuförtiden har vi kontakt flera gånger i veckan, per satellit, GSM, vanlig telefon eller fax. Annat var det för tjugo år sen. Då kunde jag få ett brev eller ett telefonsamtal i månaden."G2093.
- 19 "Jag vet att han inte är någon brevskrivare men han vill gärna få brev. Sjömän tycker att det är roligt att få personliga brev då agenten kommer med post och att läsa Ålandstidningen. De blir lite ledsna om de inte får något."G30301-140799.
- 20 "Man ömmar och månar om varandra på ett speciellt sätt och det finns liksom svart på vitt och kan insupas om och om igen." G3042.
- 21 G20401-290799.
- 22 "Man tänker väl inte jämnt och ständigt på att man är sjömanshustru, men alltid då man planerar något så kollar man om han är ledig eller på job. Ens liv är inrutat i vecka-vecka mönster."G30101-130799.
- 23 "Hans jobb-vecka var den veckan som jag rådde om mej själv. Hans lediga vecka gjorde vi så mycket tillsammans, skötte trädgården, var på stugan, fiskade, umgicks med vänner [...]Vecka-vecka-liv blir en vana. Jag trivdes med att vara ensam varannan vecka."G3096.
- 24 "En positiv sida att vara ensam är att man har en viss frihet som inte är helt dum. Man bestämmer dagen hur man vill. Inte behöver man "serva" så mycket heller. Tvärtkorgen fylls inte så fort, middagarna blir enklare, mindre besök och fester. Ett lugnare tempo helt enkelt."G3003.
- 25 "När han är hemma hjälper han till mycket i hemmet. Oftast har jag maten färdig på bordet då jag kommer hem från job o.s.v. Så sen då han åter är ute skall jag ta itu med allt igen och det kan ibland kännas lite motigt till en början."G3088.
- 26 "Han lever två helt olika liv, ett på båten och ett hemma, men också jag har två liv. Ett med honom, en karl i huset och ett då jag ensam måste bestyra med allt och de livet är helt olika. Livet blir mycket lättare då han är hemma, men det är svårt att inte lägga sig i liksom, som man

- måste då man är ensam. Han vill bestämma naturligtvis, och då är det inte lätt att ge sig och ha en annan åsikt alla gånger.” G2029.
- 27 “Man vänjer sig förstås. Man vänjer sig t.o.m. så mycket att man växer ifrån varandra och vill behålla sin frihet [...] Man får så småningom ett självständigt liv och saknaden blir allt mindre [...] Barnuppfostran är en stötesten. Jag anser att jag är mest lämpad eftersom jag varit hemma hela tiden med mina barn. Förresten heter det “våra barn” – där ser du. Man glömmer bort att man faktiskt är två i ett äktenskap.” G2[3]009.
- 28 “[...] plågsamt och tröttsamt [...] kanske består mitt liv av bara parenteser [...] Jag tror att en stor orsak till min ständiga identitetskris beror på detta växlande mellan ensamliv och tvåmanslivet. Det blir en ständig anpassning till än det ena – än det andra, det suddar ut gränserna för vem jag är.” G2050.
- 29 “Jag var inte van att han hela tiden fanns till hands. Man gjorde vissa saker då han var borta. Man slapp ta hänsyn, behövde inte laga mat om man inte ville. Det kändes konstigt.” G10101-300799.
- 30 G1101.
- 31 “Han gick upp i sitt jobb, har sjön i blodet och det blev en tragedi att måsta avsluta sitt yrkesliv så tidigt. Han har mycket svårt att hitta sin identitet någon annanstans. Jag tror att det kanske kunde ha varit lättare om man haft sin arbetsplats och sina arbetskamrater tillgängliga. Nu blev det bara avklipp och en svår sjukdom istället.” G2005.
- 32 Yhteenveto käydyistä keskustelusta, kts. Kirby & Hinkkanen 2000, 238-242.
- 33 Veen 1992; Papp 1985.
- 34 “Självständig blir man ja, man måste kunna klara av bl.a. pannan, bilar o.s.v.. Det tycker jag är en fördel. Du vet att du klarar dig ensam, då är också relationen viktig. Le kan jag bli på att sköta allting ensam.” G3025.
- 35 “Idag är nog alla som jobbar lika självständiga, men min ensamhet har nog stärkt mitt självförtroende, för jag måste ju ta egna beslut.” G2022.
- 36 G2050.
- 37 “Jag tror att jag är mycket självständigare än kvinnor vars män arbetar iland är, ja och det är sjömanshustruns stora problem. Du ska klara dig själv, hemmets ekonomi, allt praktiskt och du är framförallt den som har största ansvaret för era barn. Det kan vara helt ok men problemet är då han är hemma känns det som att det är mitt ansvar att få honom att känna sig manlig och betydelsefull. Sjömän vill ju vara mycket mer manliga än många andra yrkeskategorier. [...] Man får försöka bygga upp ett helt nytt liv och få honom att känna sig betydelsefull här hemma. Kanske skulle det vara bra att vara mindre självständig som kvinna då.” G2050.

LÄHDELUETTELO

Alkuperäislähteet

Ahvenanmaalaisilta merimiesten puolisoilta koottu haastattelumateriaali kesältä 1999.
Ks. tarkemmin viite 12. Aineisto kirjoittajan hallussa.

Tutkimuskirjallisuus

- Berger Gluck, S. & Patai, D. (eds.): *Women's Words. the Feminist Practice of Oral History*. Routledge, New York 1991.
- Berggreen, B.: Dealing with anomalies? Approaching maritime women. *The North Sea: Twelve Essays on Social History of Maritime Labour*. Ed. L.R. Fischer, H. Hamre, P. Holm & J.R. Bruijn. Stavanger Maritime Museum & The Association of North Sea Societies, Stavanger 1992.
- Broeze, F.: *Island nation. A history of Australians and the sea*. Allen & Unwin, St. Leonards,

- NSW 1998.
- Cohen, A.P.: *The Symbolic Construction of Community*. Routledge, London & New York 1985.
- Cole, S.: *Women of the Praia. Work and Lives in a Portuguese Coastal Community*. Princeton University Press, Princeton 1991.
- Eriksson, Pamela: *The Duchess: the life and death of the Herzogin Cecilie*. Secker & Warburg, 1958.
- Greenhill, B. & Hackman, J.: *The Grain Races. the Baltic Background*. Conway, London 1986.
- Högman, Gyrid: *Den Åländska kvinnans historia, 1700-1950*. Skrifter utgivna av Ålands kulturstiftelse XIV 1990.
- Jungerm S.: *The Perfect Storm*. Fourth Estate, London 1997.
- Kajser, Ingrid: Sjömannens yrke ur hustruns perspektiv. *Sjömannen - från livsform till yrke*. Meddelanden från sjöhistoriska museet vid Åbo Akademi, no. 20. Åbo 1997.
- Kikumura, A.: Family Life Histories. *Oral History Review*, vol. 14, 1986.
- Kirby, David & Hinkkanen, Merja-Liisa: *The Baltic and the North Seas*. Routledge, London 2000.
- Kähre, G. & Kähre, K.: *Den åländska segelsjöfartens historia*. Ålands Nautical Club, Mariehamn 1988.
- Luxton, M.: *More than a Labor of Love: three generations of women's work in the home*. Women's Press, Toronto 1980.
- Papp, David: Gode Make! Min Gumma! En brevväxling mellan Tilda Mattsson och hennes man skepparen Matts Mattsson. *Skärgård* 2/1985.
- Perks, R. & Thomson, A. (eds.): *The Oral History Reader*. Routledge, London 1998.
- Roberts, E.: *A Woman's place: an oral history of working-class women, 1890-1940*. Blackwell, Oxford 1984.
- Roberts, E.: *Women and Families: an oral history 1940 - 1970*. Blackwell, Oxford 1995.
- Salminen, S.: *Katrina*. Wahlström & Widstrand, Södertälje 1936.
- Sangster, J.: Telling Our Stories - feminist debates and the use of oral history. *Women's History Review*, vol. 3, 1/1994.
- Tunstall, J.: *The Fisherman*. MacGibbon & Kee, London 1962.
- Veen, Annemiek van der: Independent Willy-Nilly. Fisherwomen on the Dutch North Sea Coast 1890-1940. *The North-Sea* 1992.

OSA III
NAISENA MAAILMALLA

